

ŞARKIŞLALI HALK ŞAIRLERİNİN ŞİİRLERİNDE İDEOLOJİ VE ÂŞIK VEYSEL'İN “İNSANLIK DAVASI” SÖYLEMİ*

Ideology in the Poems of Folk Poets from Şarkışla and Âşık Veysel's "Cause of Humanity" Discourse

SAIT SAYAR **

Öz

Edebî ürünler, üreticilerinin ve üretildikleri bağlamların koşulları içinde vücut bulur. Bu koşulları oluşturan unsurlar arasında ideolojilerin önemli bir yeri vardır. Bu önemin bir sonucu olarak edebiyat ve ideoloji ilişkisini içeren birçok çalışma yapılarak konu çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Söz konusu çalışmalarda bir edebî eserde ideolojinin bulunup bulunmaması veya bulunacaksa hangi düzeylerde olması gerektiği gibi konularla ilgili değerlendirmelere de yer verilmiştir. Edebiyat-ideoloji ilişkisinin eserlerin ya doğrudan herhangi bir ideolojinin propagandası için araç olarak kullanıldığı ya da ideolojilerin eser içinde daha edebî ve estetik biçimlerde sindirilerek verildiği düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Şarkışlalı halk şairlerinin ideolojik tutumlarının ortaya konulmasının amaçlandığı bu makaledeyse yedi halk şairinin şiirleri bu bakımdan incelenip Âşık Veysel'in "dava insanlık davası" söylemi ele alınmıştır. Çalışma, doküman ve söylem analizi yöntemleriyle gerçekleştirılmıştır.

Şarkışla'da bugüne kadar birçok halk şairi yetişmiştir. Çalışma; Âşık Veysel, Ali İzzet Özkan, Hüroğlu, Musa Merdanoglu, Sefil Selimî, Şevki Esen ve Talibî Coşkun'un şairleriyle sınırlanmıştır. Neticede bu şairlerin resmî ideoloji başta olmak üzere dönemlerinde yaygınlık gösteren ideolojilerden etkilendikleri anlaşılmıştır. Ayrıca, şairlerin devlet ve millet için zararlı olduklarına inandıkları düşünelerle de mücadele etmeye çalışıkları söylenebilir. Ulaşılan bir sonuç da bu şairlerin resmî ideolojiye sıkça bağlı olmalarıdır. İncelenen şiirlerde 1960 ve 1980 yıllarında gerçekleşen askerî darbelerden sonra resmî ideoloji vurgusunun arttığı görülmüştür. Âşık Veysel'inse "dava insanlık davası" dizesiyle ideolojiler üstü bir söylem geliştirmiştir

Anahtar Kelimeler: halk şiiri, ideoloji, söylem, Şarkışla

Abstract

Literary products come into being within the conditions of their producers and the contexts in which they are produced. Ideologies have an important place among the elements that constitute these conditions. As a result of this importance, many studies have been conducted on the

* **İntihal Taraması:** Bu makale intihal taramasından geçirildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Geliş/Received: 26 Kasım/November 2024 | **Kabul/Accepted:** 26 Aralık/December 2024 |
Yayın/Published: 31 Aralık/December 2024

Atıf/Cite as: Sait Sayar, Şarkışlalı Halk Şairlerinin Şiirlerinde İdeoloji ve Âşık Veysel'in "İnsanlık Davası" Söylemi, Edebiyat Bilimleri 7 (Aralık/December 2024), 75-98 <https://doi.org/10.5281/zenodo.14578730>.

** Dr. Millî Eğitim Bakanlığı, Sivas/Türkiye. saitsayar58@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5310-0094.

relationship between literature and ideology, and the subject has been addressed from various perspectives. These studies also include evaluations on issues such as whether or not ideology should be present in a literary work, and if so, at what level it should be present. As a result, the idea that the literature-ideology relationship is one in which works are either used directly as tools for the propaganda of an ideology or ideologies are digested and presented in more literary and aesthetic forms within the work has gained weight. In this article, which aims to reveal the ideological attitudes of the folk poets of Şarkışla, the poems of seven folk poets are examined in this respect and Âşık Veysel's "cause is the cause of humanity" discourse is discussed. The study was carried out using document and discourse analysis methods. Many folk poets have been raised in Şarkışla to date. Our study is limited to the poems of Âşık Veysel, Ali İzzet Özkan, Hüroğlu, Musa Merdanoglu, Sefil Selimî, Şevki Esen and Talibî Coşkun. As a result, it has been understood that these poets were influenced by the ideologies that were widespread in their time, especially the official ideology. It can also be said that the poets tried to fight against ideas that they believed were harmful to the state and the nation. One conclusion reached is that these poets are closely tied to the official ideology. In the poems examined, it was seen that the emphasis on the official ideology increased after the military coups that took place in 1960 and 1980. It has been concluded that Âşık Veysel developed a discourse beyond ideologies with his line "the cause is the cause of humanity".

Keywords: folk poetry, ideology, discourse, Şarkışla

Giriş

Sivas'ın Şarkışla ilçesi, tarihin hemen her devrinde yerleşimin olduğu önemli bir yerdir. İlçe, coğrafi konumu sayesinde tarih boyunca sosyal, kültürel ve askeri hareketliliğin eksik olmadığı bir yer olmuştur. Günümüzde onu önemli kılan özelliği yetiştiirdiği âşık ve ozanlarıyla âşıklık geleneğine yaptığı katkıdır.

Şarkışla, aşıklık geleneği bakımından kendine mahsus bir konum elde etmiş bir yoredir. Doğan Kaya'nın hazırladığı *Sivas Halk Şairleri* (2009) adlı kitapta Şarkışlı şairlerin sayısının diğer ilçelerde yetişen âşık ve şairlerden fazla olduğu görülür. Kitapta Şarkışlı 171 şair hakkında bilgiye yer verilmiştir (2009a, s. 578-582). Kitaba girmemiş şairler de düşünüldüğünde bu sayının çok daha fazla olduğu söylenebilir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalara göre 17. yüzyılda Şarkışla'nın Kümbet köyünde yaşadığı bilinen Âşık Kul Mustafa kayıtlarda adından bahsedilen ve elde bir şiiri bulunan bir âşıktır. Adlarına 18. yüzyılda rastlananlarsa Kul Mehmet ve Sefil Öksüz adlı âşıklardır (Kaya, 2009b, s. 111). Burlardan özellikle Sefil Öksüz'ün şiirleri ve sanatı çok güçlü olup şiirleri yörenin sınırlarını aşmış ve geniş kitlelerin beğenisini kazanmıştır. Bazı şiirleri günümüzde türkü repertuarına girmiştir (Kaya, 2009c, s. 77).

Şarkışla'da aşıklık geleneğinin en güçlü temsilcileri 19. ve 20. yüzyıllarda yetişir. Agahî, Veli, Serdarî, Âşık Veysel, Ali İzzet Özkan, Sefil Selimî gibi güçlü âşıkların yanında sayıları yüzlerle ifade edilebilecek âşıklar sanatlarını icra etmişlerdir. Son iki yüz yılda yetişen yörenâşıkları *Şarkışlı Şairler Antolojisi* hazırlanabilecek sayıda ve niteliktedir (Özdemir, 2003, s. 7). Bu evsafa malik şairler içinde Âşık Veysel'in hususi bir yeri vardır.

Halk şairleri, bir yandan şiirleriyle yaşadıkları çağ'a tanıklık ederlerken diğer yandan da düşüneleriyle topluma yön verme çabası içinde olurlar. Geniş kitleler üzerindeki etkileri nedeniyle çeşitli mücadelelerin temsilcisi durumuna da gelebilirler. Bu

noktada halk şìiri ve ideolojiler arasındaki ilişkiler belirginleşmeye başlar. Bir halk şairi ya kendisi doğrudan bir ideolojinin mensubu ve savunucusu olur ya da onun şìirleri herhangi bir ideolojinin mensuplarında propaganda amacıyla kullanılır. Halk şìiri ve ideoloji arasındaki ilişkiler genel olarak edebiyatla ideoloji arasındaki ilişkilerle aynı biçimlerde tezahür eder.

İdeoloji ve edebiyat, insan düşüncesinin ürünleridir. Bu nedenle daha oluşumları itibariyle birbirleriyle ilişkileri vardır. Her iki kavramın kapsam alanına giren ne varsa insanın düşünme eyleminin birer sonucudur. Dolayısıyla ideoloji ve edebiyat aynı evren içinde teşekkür eder. İnsanın düşünce evrenini şekillendiren iç ve dış etkileyiciler ideoloji ve edebiyatın şekeitenmesinde etkilidir. İdeoloji ve edebiyatın amaç, kapsam ve vasıtaları birbirinden farklıdır. Edebiyatın sınırsızlığına karşın ideolojinin sınırları bellidir. Hâlbuki edebiyat kaba bir ideolojinin propagandasını yapmıyorsa düşünceyi sınırlardırmaz. Aksine düşünenden hayal evrenine sıçrama özelliği olduğu için insanı değişik düşünce ve hayal iklimlerine taşıır. İdeolojiler hakikat iddiasıyla ortaya çıkar ve çoğu zaman edebiyatı iddiasını gerçekleştirmede bir vasıtaya dönüştürür (Aktaş, 2012, s. 155-156). İdeoloji için kendi hakikati dışında başka hakikat söz konusu değildir. Bir düşünce evreni içinde hakikat olarak kabul edilen bir olay veya olay sınırlandırılmış demektir. İnsanın hakikati idraki, kabul etmesi ve tarif etmesi ancak sınırlandırmakla mümkündür. Sınırlandırma, varlık veya düşünmenin çeşitli ilişki boyutlarına işaret eder. Hakikat, hakikat olarak kabul edilmeyenlere karşı hakikattir.

Edebiyat ve ideolojinin kök ilişkilerine rağmen ayristıkları kritik eşik işleyiş biçimleridir. İdeoloji düşünmenin sınırlandırılmasına, edebiyatsa düşünmenin sınırları zorlaması, ortadan kaldırılmaya çalışmasıyla oluşur. Edebiyatın bu özelliğini çoğu zaman kullanmadığı söylenebilir. Edebiyat ve ideolojinin birbirlerinin yöntemlerini kullanmaları veya ideolojinin edebiyatı araçlaştırması edebiyatın kendi mecrasında seyrini engeller.

Edebiyat ideoloji ilişkisinin çeşitli boyutları vardır. Bir edebiyat ürününde ideolojinin olması veya olacaksça ne ölçüde bulunması gerektiği düzleminde şekeitenen iki temel problem, söz konusu boyutları belirler. Edebiyat-ideoloji ilişkisinin birinci boyutu edebî eserin bir ideolojinin propagandası için oluşturulmasıdır. Diğer boyuttaysa temelde dilin çeşitli güzellik kalıpları içinde işlenmesiyle oluşan edebî eserin içinde ideolojinin sindirilmiş, gizlenmiş şekilde sunulmasıdır. Bu iki boyut çerçevesinde çeşitli değerlendirmeler yapılabilir. Bir ideolojinin doğrudan savunucusu olarak oluşan edebî eserlerin edebiyatın anlatımı dilin güzellik kalıpları içinde yapması vasfını zedelemekte; dolayısıyla okuyucuda güzelliğe dair etki oluşturulamamaktadır. Edebî eserin; imgelere, söz sanatlarına dayalı anlatımı içinde gizlenmiş olarak bulunan ideoloji, eserin üreticisinin insanı vasiflarına işaret eder. Yazar, her şeyden önce bir insan olarak kendi kabulleri, inanç dünyası ve neticesinde kendi hakikatinden tamamen bağımsız bir şekilde eser üretmeyecektir. Dolayısıyla bir edebî eserinin ideolojiden arındırılması mümkün değildir (Aktaş, 2012, s. 155-157). Edebiyat ürünlerinin bir ideolojiyi kaba bir şekilde işlemesi ile güdümlü eserler meydana gelir (Eyigün, 2007, s. 264). Yazarı güdüleyense kabul ettiği ideolojidir. Bu bağlamda edebî eser bir propaganda aracı olarak kullanılır.

İdeolojiyi estetik bir form içinde sunmayı başarmış eserler, sanat değeri taşımakta ve okuyucuda güzellik duygusu uyandırmaktadır. İki ilişkinin temelinde yazarın tercihleri etkilidir. Yazar, eserini hangi amaçla meydana getirmektede eser-ideoloji ilişkisi bu noktada belirmektedir. Sonuçta eser ya kaba bir ideoloji propagandası ya da okuyucuda çeşitli güzellik duyguları oluşturabilen bir sanat eseri olmaktadır. Hangi durumda olursa olsun bir edebî eseri ideolojiden tamamen bağımsız bir yapı olarak düşünmek mümkün değildir (Aktaş, 2012, s. 155). İdeoloji, bir simgeler dizgesine dayalı olarak toplumları yönlendirme işlevini (Yıldız ve Günay, 2011: 160) gerçekleştirirken edebiyatı bir araca dönüştürmektedir. İdeolojinin simgeler örüntüsü edebiyatın anlatım imkânlarına muhtaç yapmaktadır. Edebiyatın dili kullanmasıyla ideolojinin bir aktarım aracı olarak dili kullanması (Yıldız ve Günay, 2011: 160) edebiyat-ideoloji ilişkisini zorunlu kılmaktadır. Bu da bir edebî eserin ideolojiden ayrı olarak düşünülmeyeceğini gösterir (Aktaş, 2012: 156). Edebiyatın bir şubesi olması itibarıyle halk şiirinin ideolojiyle ilişkisi daha belirgindir. Halk şiirinin hedef kitlesinin genişliğiyle ideolojilerin hedef kitlelerinin örtüşmesi, ayrıca şiirin ideolojiler için uygun bir propaganda aracı olması nedeniyle halk şairleri ideolojik şiirler üretmişlerdir.

1. Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'de İdeolojiler

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte siyasi ve sosyal hayatı köklü değişimler yaşanır. Devlet, hayatın her alanına yönelik çeşitli inkılâplar gerçekleştirir. Öte yandan da dünyada yeni ideolojiler gelişmektedir. Devleti kuran ve yöneten kadrolar dünyadaki gelişmelere bağlı olarak Türkiye'de de çeşitli ideolojik denemelere girişirler. 1937 yılından itibaren artık devlet kendini adına *Kemalizm* veya *Atatürkçülük* denilen bir ideolojiye dayandırır. Atatürkçülük, resmî ideoloji hüviyetiyle özellikle darbe dönemlerinde yeniden tarif ve takdim edilerek pekiştirilir. Resmî ideolojinin yanında siyasi parti veya derneklerle temsil hüviyetine ulaşan başka ideolojiler de vardır. Bu ideolojiler arasında en köklü olanı milliyetçiliktir. Temelleri Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren atılan milliyetçilik bir yandan resmî ideolojinin dayanağı olurken diğer yandan *Turancılık* gibi ideolojilerin zeminini oluşturmuştur. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak 1940'lı yillardan itibaren sosyalizm/komünizm ideolojisi de etkili olur. Hem İsmet İnönü Devri'nde hem de Demokrat Parti iktidarında komünizmi engellemek için çeşitli çalışmalar yapılır. Bu ideoloji 1960 darbesinden sonra daha etkinliğini artırır. Sağ ve Sol ideolojileri Türkiye'de daha çok komünizm ve milliyetçilik olarak anlaşılmıştır. Bu karşıt ideolojiler arasındaki çatışmalar 1980 darbesine kadar yıkıcı sonuçları olan bir çatışma alanı olmuştur. Türkiye'de etkili olan ideolojiler arasında mezhebe dayalı olarak Alevi-Sünni ideolojiler de köklü ideolojiler arasında yer alır. Liberalizm gibi daha çok ekonomik söylemlerle kendini gösteren ideolojiler özellikle sağ parti iktidarları döneminde etkin olmuştur. Bu çalışmada incelenen şiirlerde sağ iktidarlarına karşı yapılan bazı eleştirilerin dışında doğrudan liberal ideolojiyle ilgili kullanımlara rastlanmamıştır¹.

1.1. Resmî İdeoloji

¹ Cumhuriyet'ten günümüze kadar Türkiye'de etkili olan ideolojiler, Tanıl Bora'nın *Cereyanlar/Türkiye'de Siyasi İdeolojiler* adlı kitabında belirttiği ideolojilerle sınırlı tutulmuştur (Bora, 2018).

Resmî ideolojinin hazırlık evresi Millî Mücadele'nin sonuçlanmasından itibaren 1937 yılına kadar devam eder. Bu süreçte Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Millî Mücadele zaferle sonuçlanır. Türkiye Devleti kurulur. Ardından devletin yönetim biçimini Cumhuriyet olarak belirlenir. Cumhuriyet'le birlikte bireysel ve toplumsal hayatı köklü değişiklikler yaşanır. Ardı ardına devrimler gerçekleştirilir. Sovyetler Birliği, Almanya, İtalya gibi devletlerde kendilerine ait ideolojiler etrafında çeşitli atılımlar gerçekleştirirler. Cumhuriyet'in kurucuları dünyadaki gelişmelere bağlı olarak Cumhuriyet'in de bir ideolojiye dayanması gerektiğini savunurlar. Bu düşüncenin bir sonucu olarak Türkiye'ye mahsus bir ideoloji geliştirmek için çalışırlar. Türkiye'ye has bir ideoloji arayışı bir yandan da Cumhuriyet ve getirdiği yeniliklerin halka anlatılması ve benimsetilmesi mecburiyetinden kaynaklanmaktadır. Aranan ideoloji önce *Kamalizm/Kemalizm* sonra *Atatürkçülük* adıyla kabul edilecek ve Atatürk'ün altı ilkesi etrafında şekillenecektir. 1937 yılında Atatürkçülük ve Atatürk'ün ilkeleri Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına girerek devletin resmî ideolojisi haline gelir. Resmî ideoloji özellikle darbe dönemlerinde yeniden tarif edilerek varlığını daha fazla hissettirmiştir. 27 Mayıs, 12 Eylül, 28 Şubat darbelerinin Atatürkçülük'le ilgili vurguları bu bakımdan önemli örneklerdir (Bora, 2018: 119-188). Halk şairleri, Cumhuriyet'in onuncu yıldan itibaren resmî ideolojiyi halka benimsetmek için çeşitli şiirler üretmişlerdir. Âşık Veysel Satiroğlu başta olmak üzere birçok halk şairi Atatürk'ün kahramanlıklarını ve Cumhuriyet'in kazandırdıklarını şiirlerinde işlemiştir. Âşık Talibî Coşkun'un² 27 Mayıs Darbesi'ni, Âşık Sefil Selim'in 12 Eylül Darbesi'ni övmeleri³ ve işi resmî ideoloji bağlamında ele almaları halk şairlerinin resmî ideolojiye olan bağlılıklarını gösterecek mahiyettedir.

79

1.2. Milliyetçilik

Millyetçilik, Osmanlı'nın dağılma dönemlerinde bir kurtuluş umudu olarak bazı Osmanlı aydınlarının kabul ettikleri bir ideolojidir. Cumhuriyet devrinde milliyetçilik etkisini sürdürmüştür. Devlet kendini Türk kültür ve tarihine dayalı olarak tarif eder. Türklerin en eski milletlerden olduğu ve geçmişte güçlü devletler ve medeniyetler kurdugu kabul edilir. Kurtuluşun, gelişmenin o eski devirlerin iyice anlaşılması sonucu Türkük etrafında kenetlenmekte sağlanacağı kabul edilir. Bu düşünce, Osmanlı'nın son dönemlerinden ortaya atılan ve Cumhuriyet'le pekişen bir düşüncedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ulus devletlerin güçlenmeye başlaması Türkiye Cumhuriyeti'nin de bir ulus devlet olması sonucunu doğurur. Cumhuriyet'le birlikte milliyetçilik bir yandan devletin resmî ideolojisini bir parçasıken diğer yandan Turancılık gibi resmî ideolojiden bağımsız olarak yürütülmüştür. Resmî ideolojinin güçlü bir Türk milliyetçiliğini içeriyormasına rağmen 1940'lı yıllarda Türk milliyetçiliği veya Turancılık yaptığı iddiasıyla insanlar tutuklanır ve hapis cezasına çarptırılır. Milliyetçiliğin Türkiye'deki macerası 12 Eylül Darbesi'ne gelinceye kadar hem devletin resmî ideolojisini bir parçası olarak hem

² Âşık Talibî Coşkun'un doğduğu Altınyayla (Eski adı Tonus'tur) günümüzde Sivas'ın bir ilçesidir. Talibî'nin yaşadığı dönemde Altınyayla Şarkışla'ya bağlı bir kasabadır (Kaya, 2013, s. 1). Dolayısıyla bu çalışmada Talibî Coşkun da Şarkışlalı halk şairleri içinde değerlendirilmiştir.

³ . Âşıkların darbeleri ve darbecileri öven şirleri ileriki bölümlerde işleneceği için burada örnek verilmemiştir.

de ondan bağımsız bir alanda devam eder. Resmî ideolojinin milliyetçilik kabulüne rağmen ondan bağımsız olarak milliyetçilik yapanlar en ağırı idam olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Türkiye'deki milliyetçilik resmî ideolojinin dışında Turancılık, ülkücülük gibi hareketlerle belirgin bir şekilde görülmüşsinin yanında İslamcılık ve muhafazakârlık ideolojilerinin içinde de görülmektedir (Bora, 2018, s. 23, 119-474). Cumhuriyet sonrası halk şiirinde milliyetçiliğin çeşitli şekillerde işlendiği görülmektedir.

1.3. Sağcılık ve Solculuk

Sağcılık ve solculuk, Cumhuriyet sonrası Türk siyasi hayatında çok etkili olan ve birbirleriyle sürekli mücadele eden iki ideolojidir. Sağcılık ve solculuk Avrupa kökenli olduğu (Kayacan, 2010, s. 292, 293, 294) söylenebilir. Türkiye'deki solculuk ve sağcılık ideolojileri daha Cumhuriyet'in ilk yıllarında resmî ideolojinin farklı yorumları olarak ortaya çıkar ve iktidar değişiklikleri oldukça biri etkili olurken diğer muhalefet görevini gerçekleştirir. 1970'li yıllarda solculuk "*Ortanın Solu*" söylemiyle yeni bir boyut kazanır. Sağılıksa temelde ekonomik bir temeli olmasına rağmen milliyetçilik dinî bir boyutta değerlendirilmiştir. Solculuk ideolojisi de genel olarak milliyetçiliğin ve İslamlığın karşıtı bir ideoloji olarak kabul görmüş ve iki ideoloji arasında sonucu acı olan çatışmalar yaşanmıştır (Bora, 2018, s. 164, 166, 573-732). Halk şairleri Sağcılık ve Solculuk ideolojilerini de çeşitli şekillerde şiirlerinde işlemiştir.

1.4. Mezhepcilik

80

Temeli çok eskilere dayanmakla birlikte Alevi-Sünnikarlığı Cumhuriyet'ten itibaren çeşitli şekillerde tezahür eder. 1960'lardan itibaren önemli bir çatışma alanına dönüsen bu ayrılık zamanla yalnız Alevi-Sünni ayrimı olarak kalmaz ve sağcılık-solculuk, ülkücülük-komünistlik gibi alanları besleyen bir yapıya dönüşmüştür. Çorum, Maraş, Sivas ve Gazi olayları diye adlandırılan olaylarda iki kesim arasında kanlı sonuçlar doğuran çatışmalar olur (Bora, 2018, s. 314, 711-716). Bir ideoloji olarak Alevîlik halk şiirinde çok işlenen bir konudur. İdeolojinin bir disiplin olarak ortaya çıkmasından çok önceki devirlerde etkin olarak işlenen Alevîlik ve karşıt olarak konumlandırılan Sünnilik Şarkışlalı halk şairlerinin şiirlerinde de işlenir.

1.5. Komünizm

Sosyalizm veya Türkiye'deki yaygın adıyla komünizm, Cumhuriyet'ten sonra Türk aydınlarının ilgi duyduğu ideolojieridir. Nazım Hikmet gibi sembol kişilerin bu ideolojiyi benimseyenlerin başlarına gelenler ideolojinin devrin yöneticilerince makbul karşılaşmadığını göstermektedir. Devrin iki kutuplu dünyasının Türkiye'ye yansması olarak bir yanda ulus devlet, diğer yanda sosyalizm gibi ayırmalar görülür. Demokrat Parti Dönemi'nde komünizm ideolojisine karşı sergilenen olumsuz tavır 27 Mayıs Darbesi'yle tersine döner. Darbe'yle birlikte sol Kemalizm, sosyalist bir yoruma tabi tutulur. Türkiye'de sosyalist hareketler artar ve siyasi parti hüviyeti kazanır. Bu durum 12 Mart Muhtırası'na kadar devam eder. Muhtıra'dan sonra sosyalist ideolojinin sembol kişilerinden bazıları idam edilirken siyasi partileri kapatılır. Bu ideoloji etkinliğini 12 Eylül Darbesi'ne kadar sürdürür. Ülküdüller ve komünistler arasında kanlı sonuçları olan çatışmalar 12 Eylül'e kadar devam eder (Bora, 2018, s. 164, 165, 573-710).

2. Şarkışlalı Halk Şairlerinin Şiirlerinde İdeolojiler

Âşık Veysel Şatiroğlu başta olmak üzere Şarkışlalı halk şairlerinin şiirlerinde yukarıda tanıtılan ideolojilerin nasıl işlendiği örneklerle ele alınacaktır. Âşık Veysel, Talibî Coşkun, Ali İzzet Özkan, Şevki Esen Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına şahitlik eden halk şairlerindendir. Sefil Selimî, Hüroğlu ve Musa Merdanoğlu şiirlerini 1960'lardan sonra üretmeye başlamışlardır. Bu çalışmayla ideolojilerin farklı dönemlerde aynı muhitte yetişmiş halk şairlerinin şiirlerinde nasıl işlendiği de gösterilmiş olacaktır. Aynı muhitte yetişen halk şairlerinin ideolojik olarak birbirlerinden etkilenme düzeyleri de belirlenecektir.

2.1. Resmî İdeoloji

Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren yalnız kurulan yeni devletin yönetim biçimi belirlenmez aynı zamanda hayatın tüm alanlarında hatırlı sayılır değişiklikler yaşanır. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kazanılan Millî Mücadele, halkın dünyasında büyük heyecanlar uyandırır. Bu heyecan halk şiirinde de yansımاسını bulur. Halk şairleri, Millî Mücadele yıllarında yaşananları, zaferin kazanılmasını ve zaferin kahramanlarını çoğu destan niteliğindeki şiirlerine konu edinirler. Âşık Veysel, *Cumhuriyet Destanı* adlı şiirinde Millî Mücadele ve bu mücadelede Atatürk'ün kahramanlıklarını dile getirir.

"Atatürk'tür Türkiye'nin ihyası
Kurtardı vatanı düşmanımızdan
Canını bu yolda eyledi feda
Biz dahi geçelim öz canımızdan

81

Sinesini hedef etti düşmana
Ölmüşken vatanı getirdi cana
Çekti kılıçını çıktı meydana
Gören ibret aldı meydanımızdan" (Kaya, 2004, s. 223).

Âşık Veysel Şatiroğlu, Sivas'ta 1931 tarihinde Sivas'ta düzenlenen Âşıklar Bayramı'na katılmasından sonra tanınmaya başlar. Burada usta malî türkülerini icra eder. Veysel, ilk şiirini 1933'te Cumhuriyet'in 10. Yılı münasebetiyle söyler (Kaya, 2004: 18). Bu şiirle birlikte Veysel, Cumhuriyet'in amaçlarını halka anlatma ve onları aydınlatma görevini gönüllü olarak üstlenmiş olur (Özdemir, 2010, s. 105).

Şarkışlalı diğer halk şairleri de Cumhuriyet ve Atatürk'le ilgili şiirler söyleler. Âşık Talibî Coşkun (1898-1976), Cumhuriyet'i *Kahraman Türkoğlu* adlı şiirinde şöyle anlatır:

"Cumhuriyet devrini var ettin yoktan
Saltanat devrini düşürdü tahttan
Milleti kurtardı hep karanlıktan" (Kaya, 2013, s. 175)
Âşık Ali İzzet Özkan (1902-1981) Atatürk'e dizeleriyle şöyle seslenir:
"Dev adımlı mavi gözlü ejderha

Altın saçlı güneş yüzlü ejderha
Geçek sözlü barış izli ejderha
Sulh etti yurtları cihan Atatürk" (Başgöz, 1979, s. 38).

Âşık Sefil Selimî (1933-2003), *Cumhuriyettir* adlı şiirinde Cumhuriyeti ve Atatürk'ün emeklerini şöyle dile getirir:

"Sefil Selimî'ym kül ve yel yutmam
Mustafa Kemal'i gönlümden atmam,
Böyle bir hizmeti, istismar etmem,
Canıma aşk eken, Cumhuriyettir" (Özdemir, 2003, s. 492)

Âşık Musa Merdanoğlu (1939), Cumhuriyet'in kuruluşunu şöyle anlatır:

"Cumhuriyet kurdun hürriyet verdin
Bütün zorluklara göğsünü gerdin
Türk halkı her zaman özgürdür dedin,
Hürmetle sunarım şükranı atam." (Merdanoğlu, 1996, s. 82).

Âşık Veysel ve devrin tanığı olan diğer âşıklar ve şairler Cumhuriyet'le ilgili şiirlerini Cumhuriyet'ten on yıl sonra duyurmaya başlarlar. Sivas'ta 1931 yılında yapılan Âşıklar Bayramı Âşık Veysel ve Talibî Coşkun gibi âşıkların kendilerini tanıtmaları bakımından bir fırsat olur. Âşıkların, seslerini duyurabilmeleri için bu kadar zaman beklemek mecburiyetinde olmalarının esas sebebi İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın halk şiirine ve ozanlara karşı olumsuz tavır takınmasıdır. Şükrü Kaya'nın bu olumsuz tavrı tüm idarecileri de etkiler ve halk şairleri polis takibine uğrar. Yakalandıkları yerde sazları ellerinden alınır (Özdemir, 2010, s. 56).

Şiirlerinde Cumhuriyet'i konu edinen şairlerden o devirlere tanıklık edenlerde Cumhuriyet ve Atatürk'e karşı güçlü bir duygusal bağlılık vardır. Uygulanan kültür politikaları, âşıkların kendilerini ifade edebilmeleri için elverişli ortamlar sağlar (Bekki, 2016, s. 52). İleriki yıllarda yetişen âşıkların şiirinde de Cumhuriyet ve Atatürk duygusal bir bağılılığın sonucunda olumlu bir şekilde konu edinilir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra hızla inkilâplar gerçekleşir. Otuzlu yıllara gelindiğinde özellikle dünyadaki gelişmelere bağlı olarak Cumhuriyet Türkiye'sinde de bir ideoloji arayışına girilir. Dönemin yöneticileri adına önceleri Kamalizm/Kemalizm, sonraları Atatürkçülük diyecekleri ve Türkiye'ye mahsus bir ideoloji kurarak bunu devletin resmî ideolojisi hâline getirirler. Bu ideoloji, *Atatürk'ün İlkeleri* olarak ifade edilen Milliyetçilik, Cumhuriyetçilik, İnkılâpcılık, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ilkelerinden oluşmaktadır (İnan, 2004, s. 109-115). Sözü edilen ideoloji şüphesiz Atatürk'ün şahsi etrafında şekillendirilmiştir. Cumhuriyet'in benimsediği yeni ideolojiyi kitlelere yaymak vazifesini üzerlerine alan yazarlar ve şairler de bu ideolojiyi Atatürk'ün şahsını ön plana çıkararak anlatma yolunu seçmişlerdir. Kemalist ideolojinin kendisini topluma anlatmak için edebiyatı bir araç olarak kullanması ve bu görevi üstlenen Ahmet Kutsi Tecer, Behçet

Kemal Çağlar gibi edebiyatçılar özellikle halk şiri ve halk şairlerini bir vasıta olarak kullanmışlardır (Altinkaş, 2011, s. 119, 122). Bu çabaların bir sonucu olarak Halkevleri, Halk Şairleri Bayramları düzenlemeye ve halk şairlerini koruma gibi (Bekki, 2016, s. 53) çalışmalar gerçekleştirir. Ahmet Kutsi Tecer'in önderliğinde Sivas'ta 1931 yılında düzenlenen Âşıklar Bayramına katılan Âşık Veysel ve Âşık Talibî Coşkun, Cumhuriyet'in getirdiği değerlerin yılma savunucuları olarak şiirlerini söylemeye ve bu ilkeleri halka benimsetmeye çalışırlar.

Atatürkçülük İdeolojisi'nin temel özelliği, herhangi bir sınıf ayrimı yapmamasıdır. Halkçılık ilkesinin tabi sonucu olarak bütün halkın kuşatıcı bir özelliğe sahiptir. Halk, milliyetçilik temelinde bir araya gelmektedir. Türk Tarih Tezi'ne göre Türk Milleti tarihin en eski milletlerindendir. Bu millet, Atatürk'ün önderliğinde Kurtuluş mücadelesini kazanır, Osmanlı Devleti'nin ardından yeni bir devlet kurularak çeşitli inkılaplar hayatı geçirilir (İnan, 2004, s. 109-115) Resmî ideolojinin işlendiği en güzel şiir örnekleri Âşık Veysel tarafından verilir. Veysel'in *Cumhuriyet Destanı* adlı şiirinde Cumhuriyet öncesi ve sonrasında yaşananlar anlatılır. Âşık Veysel'in şiirinde dile getirdiği olaylar şöyle sıralanabilir: Düşman, dört bir yandan memleketi işgal eder, Gazi Paşa düşmanı yener ve vatanı düşmandan kurtarır, şeriat isteyen bazı kişiler Gazi Paşa'ya karşı ayaklanma başlatırlar, Şeyh Sait ve Mehdi isimli kişiler ayaklansalar da sonunda cezalarını bulurlar. Gazi Paşa, dış düşmanları ve iç düşmanları yener, sağlam bir hükümet kurar ve halkın iyiliği için çalışır. Tren yolları yapılır, mektepler açılır, memleketin kalkınması için çalışmalar yapılır.⁴

Şarkışlalı diğer şair ve âşıkların şiirlerinde de Cumhuriyet ve Atatürk, Âşık Veysel'in ifadelerine benzer şekillerde işlenmektedir. Âşık Talibî Coşkun'un şu ifadeleri Cuhuriyet'in kuruluşundan önceki mücadeleleri ifade etmektedir:

"Ata'mızın emeği çok bakın her bir cephede

Düşmanları tepeledi kanlı tinaz tepede

Mermileri bombaları doldurdular sepete

Bizi böyle yaşıatırdı Ata'mızın varlığı

Hiçbir zaman unutulmaz yiğitliği erliği" (Kaya, 2013, s. 168).

Âşık Şevki Esen, katıldığı bir Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında Cumhuriyet'le ilgili şu dizelerini söyler:

"Yirmi dokuz teşrin muhteşem bir gün

Bugün en sevgili günümüz bizim

Cumhuriyet bizi seviyor her gün

Bugüne fedadır canımız bizim" (Esen, 2018, s. 60).

⁴ Cumhuriyet Destanı adlı şiir için bk. (Kaya, 2004, s. 223-225).

Âşık Sefil Selimî de *Bugün Atatürk* adlı şiirinde Cumhuriyet ve Atatürk'le ilgili şunları dile getirir:

"İstibdat boğarken ben ile seni
Beklerdik ne zaman kurtuluş günü
Hiç anmamak üzere kapattık dünü
Bugün Cumhuriyet, bugün Atatürk" (Özdemir, 2003, s. 304).

Âşık Hüroğlu, Atatürk'le ilgili görüşlerini *Atatürk* adlı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

"O'nun irfanıyla yanar, işırız.
Emaneti sadakatle taşırıız
Geri kalmaz, ileriye koşarıız;
Bizim serdarımız bizim Atatürk" (Tembel, 2007, s. 99).

Âşık Musa Merdanoğlu, Atatürk'ün başarılarını ve milletine verdiklerini şöyle anlatmaktadır:

"Şanlı tarihleri yazdırın bize,
Bütün düşmanları getirdin dize,
Her zaman minnettar Türk halkı size
Sen verdin bizlere bu şanı atam." (Merdanoğlu, 1996, s. 82).

84

İdeolojiler hakkındaki görüşler onun simgelere dayanan yöntemini dile getirmektedir. Şerif Mardin'in toplumsal şartlar altında oluşan simgeler ağına ideoloji demesi (2017, s. 120), Sancar'ın ideolojinin toplum hayatındaki düşünce ve anımlarla ilgili sembolik temsilleri (Sancar, 2008, s. 8) kapsadığını belirtmesi ideolojinin simgeleştirme yönüne işaret eder. Ideolojinin toplum hayatında ve özellikle siyasetle olan ilişkisine (Mardin, 2017, s. 119) bakılırsa Şarkışlı âşıkların şiirlerinde ideolojiye yer verdikleri görülür. Âşıklar, Atatürk'ü artık gerçek kişiliğinin ötesinde bir sembol kişi olarak kabul ederler. Bu sembol kişi; kahramanlık, cesaret, mücadele ve başarı gibi özelliklerinin yanında halkını kalkındıran bir liderdir. Millet bugünkü varlığını bu sembol kişiye borçludur. Bu düşünceler 1930'lardan sonra pekişmeye başlayan resmî ideolojinin de halka benimsetmek istediği görüşlerdir. Şeref Aykut, CHP'nin parti programını izah ettiği *Kamalizm* adlı eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır: "Türk genel devrimi bir rastgele işi değildir. Bunun içindir ki Türk Büyük Devrimcisinin ruhundaki atılımları, onu tutuşturan sebepleri hepsinden önce incelemek gerekdir." (Aykut, 1936, s. 3). Aykut'un ifadelerinden de anlaşılacağı üzere resmî ideoloji her ilkesini Atatürk'e nispetle izah etmektedir. Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda şekillenen resmî ideolojinin çerçevesini oluşturan Atatürk'ün altı ilkesi önce CHP'nin parti programı olarak kabul edilir. 1937 yılında Anayasa'da yapılan bir değişiklikle bu altı ilke Anayasa'ya girer (İnan, 2004, s. 123) ve sonraki Anayasaların tamamında da korunur. Şiirlerine başvurulan Şarkışlı âşıklar da şiirlerinde Atatürk'ü ideolojik bir sembol olarak ele almışlardır. Bir önderin toplumun karşılaştığı bütün problemleri çözebilecek özelliklere sahip olması (Mardin, 2018, s. 101) karizmatik liderin bir özelliğiidir. Âşıklar, Atatürk'ü karizmatik bir lider olarak vasiflandırırlar.

Şerif Mardin'in dikkat çektiği gibi özellikle savaş dönemlerinde topluma yön veren kahraman tiplerin varlığı (2018, s. 89) ideolojilerin şekillenmesinde önemli bir etkendir. Yukarıda örnek olarak verilen şiirlerde Atatürk savaş döneminde ortaya çıkmış, milletine önderlik ederek savaşı kazanmıştır. Dolayısıyla o artık bir semboldür. Bu doğal bir süreçtir çünkü her ideoloji bir siyasi ya da toplumsal harekete mazeret veya zemin teşkil eder (Mclellan, 2012, s. 62), uzun bir savaş döneminde verilen mücadeleler ve sonrasında kurulan yeni düzenin yerleşmesi ideolojik bir tavrı gerekliliğe kılmaktadır. İkinci Dünya Savaş'ı öncesinde özellikle Avrupa'da yaşanan gelişmeler Türkiye'yi de etkiler ve Türkiye'de Avrupa'da varlık gösteren ideolojilere benzer bir ideoloji kurulması yoluna gidilir. Bu ideolojinin adı Kemalizm'dir (İnan, 2004, s. 110).

Kemalizm ideolojisinin ilkeleri Atatürk'ün altı ilkesi olarak somut bir varlık kazanır. CHP'nin programında benimsenen bu altı ilke Anayasal ilkeler olarak da devletin resmî ideolojisi hâline gelir. Bu süreçlerde ideolojinin halka anlatılması bakımından başka sembollerde ihtiyaç duyulur. Bu semboller arasında halkevleri önemli bir görev üstlenir. 1932 yılında kurulan halkevleri ülke genelinde yoğun bir yayın faaliyetine girişir. Kemalizm ideolojisinin halka benimsetilmesi için önemli işlevler üstlenen (Altınkaş, 2011, s. 123) halkevlerinin faaliyetleri Âşık Veysel'in şiirlerinde de karşılık bulur.

Âşık Veysel, halkevleriyle ilgili iki ayrı şiir söylemiştir. *Halkevi I* adlı şiirin ilk dörtlüğü şöyledir:

"Sarsılmaz Halkevi sağlam temeli
Işıklar tutar halka yorulmaz eli
Halka hizmet kuruluşu emeli
Atatürk'ün sesi var Halkevlerinde" (Kaya, 2004, s. 123).

İdeolojik bir simbol olarak köy enstitüleri de Veysel'in şiirine yer alır. Bunda Veysel'in bir dönem köy enstitülerinde öğretmenlik yapması etkili olur. Veysel, enstitüleri halkın aydınlatacak birer kurtuluş yuvası olarak görür. Enstitülerle ilgili şunları dile getirir:

"Enstitü bir kovana misaldır
Her türlü çiçekten alır bal yapar
Yurdumuz içinde doğru bir yoldur
Memlekete kanat takar kol yapar" (Kaya, 2004, s. 245).

Her ideolojide olduğu gibi Cumhuriyet'in resmî ideolojisinin de yoğun bir hissi içeriği vardır (Mclellan, 2012, s. 60). Bu hissi içerik sayesinde kitleler ortak bir hedef doğrultusunda kenetlenir ve harekete geçer. Anlatılanlardan kitlelere yön veren fikirlerin oluşmasının (Mardin, 2017, s. 21) vasıtaları olarak görev üstlenen Halkevleri ve Köy Enstitüleri resmî ideolojinin yerleşmesinde önemli görevleri gerçekleştirmiştir.

İdeolojinin etkin olduğu gruplarda kararlılıkla savunulması, kan dökme pahasına da olsa ideolojiye bağlılık gösterilmesi ve vazgeçilmeyen inançlar hâline gelmesi (Mardin, 2017, s. 170) Şarkışlalı âşıkların şiirlerinde de görülmektedir. Âşık Veysel, Atatürk'ün yaptığı yenilikler karşısında "Biz dahi geçelim öz canımızdan" (Kaya, 2004, s. 223) diyerek savunduğu değerler uğruna can vermeyi teklif etmektedir. Diğer yandan Cumhuriyet'e

karşı olanlar için "*Takti kurtulamadı darlarımızdan*" ve "*Haberin doğrultun ırganımızdan*" (Kaya, 2004, s. 224) diyerek onların canlarının alınması biçiminde cezalandırılmasını dile getirmektedir. Kitleler ortak düşman karşısında ortak tavırlar alır. Bu bir süreç işidir. Bu süreçte karizmatik kişiler ortaya çıkar ve kitlelerin bir hedefe odaklanması sağlar. İdeolojinin sağlam bir organizasyon ve iş bölümünü içermesi (Ergil, 1983, s. 72) Âşık Veysel başta olmak üzere diğer âşıkların şiirlerinde etkisini gösterir. Kahraman, kurtuluş, yenilikler, aydınlanma, ilerleme, teknik gibi kavamlar etrafında şekillenen Cumhuriyet ideolojisi aynı kavamların övülmesi ve yükseltilmesi biçimlerinde şiirlerde işlenir. Âşık Veysel, Cumhuriyet'le ilgili şunları dile getirmektedir:

"Devr-i Cumhuriyet asır-ı yirmi
Uyan bu gafletten uyuma yurtaş
Dünya ayaklanmış aya gidiyor
Uyan bu gafletten uyuma yurtaş" (Kaya, 2004, s. 285).

Buraya kadar anlatılanlar Âşık Veysel ve Şarkışlalı diğer âşıkların resmî ideoloji karşısında ortak bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Âşıklar, Atatürk'ü yegâne kurtarıcı olarak görürler. Kemalizm ideolojisinin kurucularının dünyasında da Atatürk'e çeşitli kutsiyet vasıfları yüklenir. Devrin tanınmış şairleri de Atatürk için dinsel öğeleri kullanarak çeşitli eserler vermişlerdir (Bora, 2018, s. 121). Âşık Veysel, Âşık Ali İzzet Özkan, Talibî Coşkun, Âşık Şevki, Millî Mücadele ve Cumhuriyet devrini görmüş kimselerdir. Sefil Selimî, Hüroğlu, Merdanoğlu gibi âşıklarsa 1960'lardan itibaren şiir söylemeye başlayan âşıklardır. Örneklerine başvurduğumuz ilk dönem âşıklarıyla sonraki devirlerde şiir üreten âşıkların Atatürk'le ilgili söyleliklerinde benzer ifadeler bulunmaktadır. Bora'nın ifadesiyle Atatürkçülüğün pekişerek varlığını sürdürdüğü göstermektedir (2018, s. 123).

2.2. Milliyetçilik

Milliyetçilik, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde aydınlar arasında yaygınlaşan kazanmaya başlar ve gelişerek devam eder. Osmanlı'nın dağılma sürecinde bir kurtuluş olarak görülen Türkçülük, gelişerek ve dönüşerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına da ilham kaynağı olur. Bir yanda devletin Atatürk Milliyetçiliği adıyla benimsediği milliyetçilik; diğer yanda Turancılık gibi adlarla yaygınlaşan milliyetçilik akımları Cumhuriyet tarihi boyunca etkin olan bir ideoloji olmuştur (Bora, 2018, s. 195-334). Veysel, *Türk'üz Türk'ü Çağırırız* adlı şiirinde, milliyetçiliğini şöyle yansıtır:

"Türklerdir bizim atamız
Halis Türk'üz kanı temiz
Şarkı gazeldir hatamız
Türk'üz Türk'ü çağırırız" (Kaya, 2004, s. 307).

Veysel, başka bir şiirinde:

"Birleşiriz bir bayrağın altında
Biz Türklerin ikilik yok aslında
Yanar tutuşuruz vatan aşkında

"Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız" (Kaya, 2004, s. 309).

İfadelerini kullanarak birliğin mahiyetini de dile getirmiş olur. Bu birlik devlete bağlı olmakla tesis edilir. Milliyetçilik Âşık Talibî Coşkun'un şiirlerinde de işlenmektedir.

"Bu yolda koşalım kahraman erler
Sarsılmaz yıkılmaz bize Türk derler
Din için harp etti çok peygamberler
Buna inanızızmanımız var" (Kaya, 2013, s. 370).

Âşık Ali İzzet Özkan, Türk olduğu için mutlu olduğunu söyle dile getirmektedir:

"Şehit torunuym gazi ogluyum
Türküm ne mutluyum iller içinde
Çok savaşlar gördüm ben bir köylüyü
Zamanlar içinde yıllar içinde" (Başgöz, 1979, s. 60).

Türklüğün üstünlük olduğunu Âşık Şevki Esen 1974 Kıbrıs Harekâti için yazdığı şiirinde söyle anlatmaktadır:

"Türkler hiç kimseye vermez payını
Siz düşünün ağustosun ayını
Deden bilir Atatürk'ün huyunu
Yine Akdeniz'e döker Türk oğlu" (Esen, 2018, s. 146).

Milliyetçilikle ilgili olarak Sefil Selimî'nin şu dizeleri dikkat çekmektedir:

"Millet sevgisini koyma elinden
Bırakma Türklüğü söyle dilinden
Sefil Selimî git hürmet yolundan
İçten-dıştan silah çekme vatana" (Özdemir, 2003, s. 179).

Milliyetçilik duyguları da Şarkışlı âşıkların şiirlerinde benzer ifadelerle yer almaktadır. Türk adının ön plana çıkarılmasının yanında ayrımcılığa düşülmemesi, millet arasında ikiliğin çıkarılmaması ögütlenmektedir. Bu yönyle âşıklar yapıcı bir tutum sergilemektedir.

2.3. Mezhepcilik

Gerek İslam tarihi, gerekse Türk tarihi içinde mezhep temelli çatışmalara sıkılıkla rastlanmaktadır. Özellikle Alevi-Sünni kesimler arasındaki çatışmalar açık olayların yaşanmasına sebep olmuştur. Osmanlı-Safevî arasında yaşanan mücadeleler Sünniler ve Aleviler arasındaki ayrılıkların derinleşmesine sebep olmuştur. Bu mücadeleler Alevi âşıkların şiirlerinde de sıkılıkla işlenen konular arasındadır. Alevi âşıklar, Aleviliğin öğretilerini kuşaktan kuşağa aktarmada şiiri bir vasıta olarak kullanmışlardır ve bu bağlamda güçlü âşıklar yetiştip önemli eserler ortaya koymuşlardır (Özdemir, 2010, s. 19-27). Âşık Veysel Şatiroğlu ve Ali İzzet Özkan Şarkışla'nın Emlek adıyla anılan ve Alevi-Bektaşî

geleneğine bağlı köylerinin olduğu yörede yetişen âşıklardandır (Tuncalı, 2000, s. 161, 209). Âşık Veysel, şiirlerinde Alevilik'le ilgili konuları işlememiştir. Bu nedenle çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Öz'ün aktardığı bilgiye göre köylüleri Veysel için, "Kör adam, Kerbela, Hüseyin üzerine türkü yakmıyor." (Öz, 2013, s. 19) gibi ifadeler kullanırlar. Ali İzzet Özkan'da da açıkça bir Alevilik propagandası sezilmez. Ali İzzet, Başgöz'ün verdiği bilgilere göre görüşleri itibariyle değişken bir yapıya sahiptir. Bir dönem Demokrat Parti'ye yaklaşırken sonraki dönemlerde İşçi Partisi çizgisinde hareket eder. "Ali İzzet 1940'lardan başlayarak, gide gide tarikat görüşlerinden uzaklaşmış, laik bir din anlayışına yönelmiştir." (Başgöz, 1979, s. 16,17).

Şarkışlalı âşıklar içinde şiirlerine başvurulanlardan Sefil Selimî ve Hüroğlu, Alevi-Sünni ilişkileri bakımından dikkat çeken özelliklere sahip âşıklardır. Bu iki âşık, Sünñî gelenekten geliyor olmalarına karşın Alevi-Bektaşî şiir geleneğine uygun şiirler üretmişlerdir. Veysel'in karşılaştığı eleştirilere benzer eleştirilerle onlar da karşılaşır ve Alevi oldukları iddiasıyla dışlanırlar. Bu durumu Sefil Selimî şu dizeleriyle dile getirmektedir:

"Bu kızılbaş oldu yunmaz' diyorlar,
'Kestiği haramdır, yenmez' diyorlar,
'Camiye mescide konmaz' diyorlar,
İman Hüseyin'e uyдум uyalı." (Özdemir, 2003, s. 264).

Ali İzzet Özkan, Alevilik'le ilgili şiirler söylese de o da Aleviliği bir propaganda vasıtası yapmaz. Hazreti Ali'yi geleneğin kalıplarına uygun olarak anlatır. O, Başgöz'ün belirttiği gibi dinle ve Alevilik'le münasebetini daha laik bir anlayışla devam ettirir (Başgöz, 1979, s. 16). Ali İzzet, şu dizelerinde Hz. Ali'yi anlatmaktadır:

"Halik misün mahlûk musun ya nesin
Her şey sana ayan beyan ya Ali
Hâşâ iki değil sen birdensin
Hikmetine hayran cihan ya Ali" (Başgöz, 1979, s. 88).

Ali İzzet, hocaların anlattıklarını şu dizeleriyle eleştirir:

"Hoca'fendi bizi korkutup durma
Ahiret ejderha merhane midir
Nar-ı cehennemi bana gösterme
Kim görmüş kim yanmış narhane midir."

"Para vereni sırattan geçirdin
Cennetlik ettin uçmaktan uçurdun
Kimişine ab-ı Kevser içirdin
Orası inhisar meyhane midir." (Başgöz, 1979, s. 177).

Alevîlikle ilgili benzer bir tutum da Musa Merdanoğlu'nun şiirlerinde görülmektedir. Merdanoğlu, Alevî geleneğine bağlı olmasının tabi bir sonucu olarak bir yandan Alevî-Bektaşı şiirine ait türlerde örnekler verirken diğer yandan hocalarla ilgili taşlamalar yapması bakımından da bir kutuplaşmaya sebep olmaktadır. Merdanoğlu'nun şu dizeleri bu bakımından örnektir:

“Öz Türkçe okutan Türkçe yazdırın
Bağnazların düzenini bozduran
Merdani'yi Âşık edip gezdiren
Sazında barış var Hacibektaş'ın” (Merdanoğlu, 1996, s. 118).

Âşık Veysel, yöre âşıkları üzerinde bir etki bırakmış ve onlar için bir model olmuştur. Onun birliğe yaptığı çağrılar üzerine diğer tanınmış Âşıklar da mezhepsel ayrimı teşvik eden şıirlere yönelmezler. Veysel'in şu dizeleri hem önemli bir uyarı hem de mezhep ayrimini kınayıcı ifadelerdir:

“Yezit nedir ne Kızılbaş
Değil miyiz hep bir kardeş
Bizi yakar bizim atas
Söndürmekte tek çaresi” (Kaya, 2004, s. 147).

2. 4. Saçılık ve Solculuk

Cumhuriyet sonrası Türk siyasi hayatında çok etkili olan ve birbirleriyle sürekli mücadele eden iki ideoloji olan saçılık ve solculuk, daha önce de belirtildiği gibi Avrupa kökenli birer ideolojidir (Kayacan, 2010, s. 292, 293, 294)⁵. Şarkışlalı âşıklar, şiirlerinde saçılık ve solculuğun mahiyetiyle ilgili herhangi bir söz söylememişlerdir; ancak iki ideolojinin de insanların arasına ikilik soktuğu için kaçınılmazı gerekli oglular olarak düşüncelerini dile getirirler. Âşık Veysel, sanatçı duyarlılığı ve öngörüsüyle saçılık ve solculuğun memlekete hayır getirmeyeceğini belirtir. O, şu ifadeleriyle saçılık ve solculuk konusunda insanları uyarır:

“Veysel sapma sağa sola
Sen Allah'tan birlik dile
İkilikten gelir belâ
Dava insanlık davası” (Kaya, 2004: 148).

Şıirleri çalışmaya dâhil edilen âşıklar arasında saçılık ve solculuk ideolojilerinin propagandasını yapan bir âşık yoktur. Âşıklar siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılar dolayısıyla devirlerinin iktidar partilerini, siyasetçilerini ve genel olarak halkın eleştiren şıirler söylemişlerdir. Âşık Veysel, Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle bu partiyi desteklemesi için devrin Sivas Valisi tarafından ikna edilmek istese de Veysel, buna razı

⁵ Söz konusu ideolojilerin mahiyeti ve Türkiye'deki uygulanışlarıyla ilgili daha fazla bilgi için bk. (Bora, 2018, s. 195-710).

olmaz. Veysel'in şiirlerine karşı dönemin yöneticilerince çeşitli sansürler uygulanır. "Memleketi gören sensin/Yok gözünde perde senin" diye başlayan şiiri, "Bu âlemi gören sensin/Yok gözünde perde senin" (Özdemir, 2010, s. 55) diye değiştirilir.

Âşık Veysel'in Demokrat Partinin iktidar olduğu yıllarda memleketin çeşitli yerlerinde İsmet İnönü'ye karşı yapılan protestoları doğru bulmaz ve olanlardan Hükümeti sorumlu tutar.

"Demokrasinin budur rejimi
Vatan milletindir kim kovar kimi
Sıkma savcıları kovma hâkimi
Şekavet yok adalet var bu yolda" (Özdemir, 2010, s. 64).

Âşık Talibî Coşkun, *Millî İnkılâp Destanı* adlı şiirinde 1960 yılında yapılan askerî darbeyi öncesi ve sonrasıla ele alır. Darbecileri överken Demokrat Partilileri yerici ve kimi zaman alay edici ifadeler kullanır.

"Cemal Paşa kurdu milli birliği
Dünyaya nam verdi fedakârlığı
Unutulmaz yiğitliği erliği
Kaldırdı milletten şu kara yası"

90

"Demokratlar bunu ayıp ettiler
Milleti arada seyip ettiler
Türk haysiyetini kayıp ettiler
Uğradı milletin her bedduası" (Kaya, 2013, s. 342, 344).

Sağcılık, solculuk, komünistlik gibi ideolojilerle adı en çok anılan âşıklardan birisi de Ali İzzet Özkan'dır. Ali İzzet Özkan'ın önce Demokrat Partiye yaklaşması sonrasında İşçi Patisine üye olması bu tartışmaları bir zemin oluşturmuştur. Özkan, bu eleştirilere şu şíriyle karşılık vermektedir:

"Kimi Al'İzzet'e sosyalist diyor
Kimi Al'İzzet'e bir deyiş diyor
Kimi Al'İzzet'e komunist diyor
Ne derlerse o yoldayım efendim" (Başgöz, 1979, s. 57).

Ali İzzet Özkan, bir şiirinde de sağ ve solu temsil edenlerle ilgili şu eleştirisini yapar:

"Bakan efendiler bize bakmıyor
Adaletin çeşmeleri akmıyor
Sol kapıdan hayır, bir şey çıkmıyor
Sağ kapıda ne münafık keller var" (Başgöz, 1979, s. 158).

Ali İzzet Özkan, Cumhuriyet'ten itibaren Türk siyasetindeki tüm değişimlere karşı kayıtsız kalmaz ve yeni bir hareket ortaya çıkar çıkmaz onu destekleyen bir tutum içinde olur. Onun İşçi Partisi ve Âşıklar Derneği macerasından sonra Bülent Ecevit'in ortaya attığı "Ortanın Solu" düşüncesine kapıldığı görülür.

"İnsanlık ortanın solunu tutar
Bozguncular hürriyete taş atar
Yabancılar güzel güzel mal satar
Türk'ün pazarında vatan bizimdir" (Başgöz, 1979, s. 28).

Şevki Esen de şiirlerinde memlekette yaşanan sıkıntıları dile getirirken özellikle yöneticilere karşı eleştiriçi bir tutum takınır. Esen, Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel'le ilgili şiirler söyleyerek onları eleştirir.

"Âşık der ki sabrımızı taşırdın
Zam dalgasını boyumuzdan aşırın
Bugünlerde sen kendini şaşırın
Hasta misin nedir derdin Kar'oğlan?" (Esen, 2018, s. 139).

Âşık Şevki Esen, Demirel'i de ekonomik sıkıntılar nedeniyle eleştirir.

"Âşık şevki daha neler görecek
Bu gidişin sonu nere varacak
Millet bir gün sizden hesap soracak
Seksen bire gir bakalım Demirel" (Esen, 2018, s. 141).

Sağcılık ve solculukla ilgili olarak Âşık Sefil Selimî, önemli eleştiriler dile getirir. Veysel'in "İnsanlık Davası" olarak ifade ettiği görüşünün benzeri bir söylemi "İkiliği yıkan sevgi ver bana" ifadeleriyle dillendirir. Sefil Selimî, bir şairin toplumdaki kısıtlı bir kesimin sözcüsü olmasını doğru bulmaz. Ona göre şair, insanları birleştiren, kaynaştıran bir kişi olmalıdır (Kaya, 1996, s. 24).

"Neyim var, neyim yok her şeyimi al,
İkiliği yıkan sevgi ver bana
Düşünceme yerleş, yüreğimde kal,
Kinlerimi söken sevgi ver bana" (Özdemir, 2003, s. 177).

Sefil Selimî, 12 Eylül 1980 öncesinde memlekette yaşanan çatışmalara sebep olanları Kenan Evren'e yazdığı şiirinde şöyle dile getirir:

"Bizleri bizlerden ettiler ayrı
Vatana millete olmadı hayatı
Kaçacak yerler kalmadı gayrı
Delik değiştmeye hazırlar paşam" (Özdemir, 2003, s. 328).

Sefil Selimî'nin şu dizeleri ideolojik tutumlara karşı bir itiraz olarak görülebilir:

"Kara ırk beyaz ırk fark etmez bana,
Birlilik mayasının meftunuyum can.,
Kendini tanırsan Âşıkım sana
Erlik dünyasının meftunuyum can." (Özdemir, 2003, s. 373).

1980 öncesinde memlekette yaşananlarla ilgili olarak Aşım Musa Merdanoğlu da eleştirilerde bulunur ve milleti birlik olmaya çağrıır.

"Hepimiz vatanın öz evladıyız
Nedir bu ayrılık görüş kardeşim
Aydın insan kabul etmez bu işi
Olma silah bıçak vuruş kardeşim" (Merdanoğlu, 1996, s. 97).

Âşık Veysel, Talibî Coşkun, Ali İzzet Özkan'ın Cumhuriyet'in ilk yıllarda devletin resmî ideolojisine uygun olarak şairler söylemeleri gibi Sefil Selimî, Merdanoğlu gibi Âşıklar da 12 Eylül 1982'de gerçekleşen askerî darbe neticesinde yönetimi ele alanlara karşı benzer tutum içinde olurlar. Bununla birlikte onlarda insanları birlik ve beraberliğe çagıran ortak bir tavır vardır. Onlara göre birlik ve beraberlik ancak devlette ve milletine bağlı olmakla mümkün olacaktır.

2. 5. Komünizm

92

Komünizm veya sosyalizm halk şairlerinin ilgi duydukları ideolojiler arasındadır. Şarkışlalı halk şairleri içinde Ali İzzet Özkan daha 1940'lı yıllarda komünizm propagandası yaptığı gereçsiyle hapis cezasına çarptırılmıştır (Başgöz, 1979, s. 15). Çalışmada şairlerinden yararlanılan diğer halk şairlerinin komünizm ve sosyalizmle ilgili savunu niteliği taşıyan açık ifadeleri yoktur.

1960 darbesinden sonra Türkiye İşçi Partisi'yle ilişki kurmaya başlayan Ali İzzet Özkan bu partinin destekleriyle kurulan Âşıklar Derneğine katılır. Bu faaliyetler içinde Nazım Hikmet gibi şairlerin eserlerini okumaya başlar. Özkan, bu dönemlerde Nefretî mahlasını kullanmıştır (Başgöz, 1979, s. 27).

Bu dönemlerde sosyalist ideolojinin sıkılıkla işlediği konular arasında köy ve köylüler önemli yer tutar. Ali İzzet'in şiirlerinde bu konulara yer vermiştir.

"Ağlayı ağlayı gezdim yurtları
Memlekette per perişan haller var
Ta öteden beri halkın dertleri
Sorulmamış lal olası diller var" (Özkan, 1969, s. 11).

Komünist ideolojinin en belirgin olduğu dörtlüklerinden birisi de şöyledir:

"Köylü arkadaşım köylü kardaşım
Aç gözünü uyan devran bizimdir

Çile doldu gayrı yeter yoldaşım

Kutlu günler geldi seyran bizimdir" (Özkan, 1969, s. 70)

Sosyalist ideolojinin eşitlik, paylaşma, işçi sınıfının haklarını koruma gibi söylemleri yer yer Özkan'ın şiirlerinde de görülür.

"Ali İzzet sen atlı ben yayan olmaz

Günahtır sen yağlı ben yavan olmaz

Bizi ağadan başka bir soyan olmaz

Bu kirli yollarda kervan bizimdir" (Özkan, 1969, s. 70)

1960 sonrası yaygınlık kazanan sol hareketler Ordu'nun 1971'de hükümete verdiği muhtırayla kesintiye uğrar. Devrin öncü solcu gençlerinden bazlarının yargılanıp ardından idam edilmesini Ali İzzet Özkan şiirlerinde işler. İdam edilenlere üzülürken Ordu'y'u eleştirir.

"Bozuldu âlemin düzeni tadı

Şahanın payını kargalar yedi

Zulumun adını hürriyet kodu

İdam oldu yiğidimiz merdimiz

Ölenler kurtuldu eyvah sağlara

Şer yağmuru yağıdı buyıl dağlara

Hırsızları bekçi ettik bağlara

Yaman oldu hallarımız partimiz

Köylü can veriyor şehirli hasta

Her evde bir ölü var gibi yasta

Türkler Müslümanlar demir kafeste

Kör şeytana uydu yiğit ordumuz" (Başgöz, 1979, s. 29).

Şiirde asıldıkları belirtilen gençler Deniz Gezmiş ve arkadaşlarıdır. Kapatılan parti, İşçi Partisi ve Ordu'nun kör şeytana uyması da komutanların muhtra vererek ülke yönetimine el koymak istemeleridir (Başgöz, 1979, s. 28).

3. Âşık Veysel'in "İnsanlık Davası" Söylemi

Âşık Veysel, *Senlik Benlik Nedir Bırak* adlı şiirinde devrinde ve sonrasında yaygınlık kazanan ideolojileri ve bu ideolojilerin kaynaklarını dile getirir. Bu ideolojiler şu şekilde tasnif edilebilir:

3. 1. Irkçılık

İrkçılık, insanların kendi gerçeklerini unutmalarından sonra çeşitli adlarla kendilerini diğer insanlardan üstün saymaları olarak ortaya çıkar. Bugün Türk, Kürt, Çerkez, gibi adlarla çeşitli milletler olsa da bütün insanlar Hz Âdem'in oğulları ve kızlarıdır. Dolayısıyla bütün insanlar kardeşir. Türkiye özelinde düşünüldüğünde farklı adlarla anılan bu insanlar tarih boyunca cephelerde aynı inanç uğruna savaşmışlar, beraberce şehit ve gazi olmuşlardır. Veysel'e göre bu gerçekleri görmezden gelerek senlik-benlik kavgasına girişmek önemli bir yanlıştır. Veysel bu düşüncesini şöyle dile getirir:

"Allah birdir Peygamber Hak

Rabbü'l-âlemin'dir mutlak

Senlik benlik nedir bırak

Söleyim geldi sırası

Kürt'ü Türk'ü ve Çerkez'i

Hep Âdem'in oğlu kızı

Beraberce şehit gazi

Yanlış var mı ve neresi?" (Kaya, 2004, s. 147).

Veysel'in "Hakir görüp ırk ayırmak/Hakikatte yüz karası" (Kaya, 2004, s. 147) ifadeleri de ırkçılıkla ilgili görüşünü yansımaktadır.

3. 2. Din Temelli Ayrımcılık

İnsanların tarih boyunca yaşadıkları bir çatışma sebebi de dini farklılıklardan kaynaklanmıştır. Veysel, din temelli ayrımcılığa karşı çıkarak bu gerçeği aşağıda verilen dizeleriyle dile getirir:

"Kuran'a bak İncil'e bak

Dört kitabı dördü de Hak

Hakir görüp ırk ayırmak

Hakikatte yüz karası" (Kaya, 2004, s. 147).

3. 3. Mezhep Farklılıklarını

İslam tarihi boyunca Müslümanlar arasında yaşanan en önemli çatışma alanlarından birisi de mezhep farklılıklarından kaynaklanır. Şiiilik ve Sünnilik olarak kavramlaştırılan iki mezhep taraftarları arasında geçmişi İslam'ın ilk yıllarına kadar dayanan görüş ayrılıkları söz konusudur. Bu ayrılıklar Hz. Hüseyin'in Kerbela'da Yezid'in askerleri tarafından şehit edilmesiyle zirveye ulaşır ve yüzyıllar boyunca derinleşerek iki grup arasında çeşitli çatışmalara kaynaklık eder.⁶ Veysel, bu ayrılığa şöyle temas eder:

"Yezit nedir, ne kızılbaş

⁶ Alevilik'le ilgili bilgi için şu kaynaklara bk. (Ocak, 1989, s. 368-369; Üzüm, 2002, s. 546-557).

Değer miyiz hep bir kardeş
Bizi yakar bizim ateş
Söndürmek tır tek çaresi" (Kaya, 2004, s. 147).

Veysel, Alevi-Sünni ayrımına dayalı bir çatışmanın temelde çeşitli menfaat gruplarının kendi menfaatlerini korumaya yönelik amaçlarından kaynaklandığını şu dizeleriyle dile getirir: "Alevi Sünnilik nedir/Menfaattır varvarası" (Kaya, 2004, s. 147).

3. 4. Sağcılık ve Solculuk

Veysel, devrinde ve sonrasında kılere ışık olacak şu dizelerle sağ ve sol ideolojilere karşı uyarılarında bulunur:

"Veysel sapma sağa sola
Sen Allah'tan birlik dile" (Kaya, 2004, s. 148).

Âşık Veysel'in şiirinde dile getirdiği ve özellikle 1960'tan sonra Türkiye'de gelişmeye başlayan milliyetçilik, mezhepcilik ve sağ-sol görüşlere dayalı ideolojiler, ileriki yıllarda büyük çatışmalara kaynaklık edecek ve farklı ideoloji mensuplarının birbirlerini öldürmeleriyle sonuçlanacaktır. Veysel, bir sanatçı duyarlılığıyla öngöründe bulunarak ölümünden sonra memlekette yaşanacak olaylar konusunda milletini uyarmıştır. Veysel, insanların çeşitli görüşler etrafında kamplasmalarının önüne geçebilmek için tarihî-kültürel temelleri sağlam olan çözüm önerisini de sunar. Bu önerisi şu dizelerinde dile getirir:

"Veysel sapma sağa sola
Sen Allah'tan birlik dile
İkilikten gelir belâ
Dava insanlık davası" (Kaya, 2004, s. 148).

Âşık Veysel, şiirleriyle devrine ayna tutar. Memlekette 1960'lı yıllara gelinceye kadar yaşananlar ve bir şair öngörüsü olarak ilerde yaşanacaklara karşı Veysel'in bu söylemi insanları ayırtmadan, ötekileştirmeden ve çatışmadan kurtaracak mahiyettedir. İnsanların ilk ve en önemli müşterekleri insan olmalarıdır. Bu ortak zemin üzerinde hareket edilirse Veysel'in saydığı ayrılmalar yaşanmayacaktır.

Âşık Veysel'in ideolojik tutumlarıyla ilgili önceki bölümlerde sunulan bilgilerden de anlaşılacağı üzere Veysel daima devletine, milletine bağlılığı savunmuştur. Onun, son dönemlerinde "insanlık davası" olarak söylemekte olduğu düşüncesiyle önceki tutumları arasında bir çelişki görülebilir. Özellikle ilk şiirinde Cumhuriyet'e karşı çıkanlar hakkında söyledikleri açık bir çelişkidir; ancak devletin varlığı ve bekası konusunda Veysel haklı bir tutum sergilemektedir. Ayrıca elbette süreç içerisinde Veysel'in fikirleri itibariyle olgunlaşması da mümkündür. Milli Mücadele Devri'nin tüm acılarını yaşamış biri olarak Veysel, elbette devletin dirlik ve düzeninden yana tavır takınmıştır. 1960'lı yıllara geldiğinde o artık "insanlık davası" söylemiyle düşüncelerine ve şiirine evrensel bir boyut katmıştır.

Sonuç

İdeoloji, genel olarak edebiyatçıların uzak duramadıkları bir olgudur. Her edebî eserde belli ölçülerde ideolojik anlatımlar bulunmaktadır. Bu en başta insan-ideoloji-erser arasındaki kaçınılmaz bağlardan kaynaklanmaktadır. Bir yazar veya şair eserini vücuda getirirken kendisini kuşatan şartlardan bağımsız olarak hareket edemez. O, eserini kendisini kuşatan dünyanın sınırları içinde şekillendirmektedir. Şairlerin, yazarların kendisini kuşatan dünyanın gerçeklerine karşı takındıkları tutumu belirleyen etkenler de çok yönlüdür.

Çalışmada Şarkışlalı âşıkların şiirlerinde Cumhuriyet sonrası Türkiye'sinde etkin olan ideolojiler ele alınmıştır. Âşık Veysel Satiroğlu, Talibî Coşkun, Ali İzzet Özkan, Şevki Esen, Sefil Selimî, Musa Merdanoğlu, Âşık Hüroğlu, gibi tanınmış âşıkların şiirlerinden örneklerle Cumhuriyet'ten günümüze ideolojinin halk şiirindeki görünümüyle ilgili çalışma yapılmıştır. Şarkışlalı âşıkların şiirlerinde başta resmî ideoloji olmak üzere diğer ideolojik tercihlerin işlenmesinde ortaklık olduğu görülmüştür. Bu ortaklığın devletine bağlılık olarak tezahür ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Şarkışla'da yetişen Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı âşıklarda da Aleviliği bir ayrımcılık ve bir propaganda vasıtاسına dönüştürmedikleri sonucuna varılmıştır.

Şarkışlalı âşıklar içinde şüphesiz Âşık Veysel Satiroğlu'nun özel bir yeri vardır. Âşık Veysel, Ahmet Kutsi Tercer'in onu keşfetmesinden sonra sesini tüm yurda duyurmaya başarmış, devrin yöneticileriyle kurduğu yakın ilişkiler sonucunda resmî ideolojinin geniş kitlelere duyurulması bakımından önemli görevler üstlenmiştir. Âşık Veysel, resmî ideolojiye bağlılığının yanında çeşitli ideolojik tercihler sonucunda bölünmeler ve kavgaların önüne geçebilmek için şiirleriyle mücadele vermiştir. *Senlik Benlik Nedir Bırak* adlı şiirinde insanların ideolojik olarak tercih edebilecekleri ırkçılık, mezhepcilik, din gibi olgulara karşı "insanlık davası" söylemini geliştirmiştir. Ona göre insanların insanlık davası bağlamında ayrınlıklara karşı, çatışmalara karşı gelebilme imkânı bulunabilecektir. İnsanların din, dil, ırk, mezhep farklılıklarını bir kenara bırakarak en başta insan olma davası güdülmelidir. Veysel, bu iddialarını diğer şiirleriyle de teyit etmektedir. Veysel'e göre başta devlet olmalı ve bu devleti yönetenler adaletle iş tutmalıdır. Halkı aydınlatmak için gereken çalışmalar yapılmalıdır. Aydınlanan insanlar da ayrımcılığa düşmeden birlik içinde olabileceklerdir. Veysel'in devlete bağlılık, aydınlanma, kalkınma gibi iddiaları Cumhuriyet'in önemli atılımları arasındadır.

Talibî Coşkun, Millî Mücadele'ye katılmış bir gazidir. Gazi olması sayesinde Atatürk'e karşı duygusal bir bağ kurar. Şiirlerini para kazanma amacıyla icra ettiği için yöneticilerin beğenisi kazanacak mahiyette şiirler söylemiştir. Onun istediği konularda birinci endişesi beşeni toplamaktır. Bunu başarabilmek için de devrin yöneticilerini memnun edebilecek tercihlerde bulunur.

Ali İzzet Özkan, Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı bir muhitte yetişmiş olmasına rağmen özellikle 1940'lardan sonra daha laik bir çizgiyi benimsemiştir. Önce Demokrat Parti'ye yakın durmuşsa da bu yakınlığı devam etmemiş ve İşçi Partisi'ne katılmıştır. Şiirleri yüzünden hapis cezası almıştır. Ali İzzet Özkan, kendisine karşı yapılan eleştiri ve isnatlara cevap niteliğinde şiirler söyler, kim onu nerede görüyorsa orada olduğunu

belirtir. Özkan, siyasi tercihleri itibariyle bir ideolojinin savunucusu olsa da yine de şiirlerinde birlikten beraberlikten bahsettiği de olmuştur.

Şarkışlalı Şevki Esen'in şiirlerinde Cumhuriyet ve Atatürk'ün özel bir yeri vardır. Esen, açıkça bir ideolojinin savunuculuğunu yapmaz. Siyasi tercih olarak sol partileri destekleyen Esen, yeri geldiğinde sol iktidarları da cesurca eleştirmiştir.

İdeolojik olarak adı tartışmalara konu olan önemli âşıklardan birisi de Âşık Sefil Selim'dir. Sefil Selimî, Alevi-Bektaşı geleneğinden gelmiyor olmasına rağmen bu geleneğin şiir türlerine ait örnekler vermiştir. Sefil Selimî'nin şiirlerinde işledikleri nedeniyle özellikle sol ideolojiler için bir propaganda vasıtası yapmak istense de o bu girişimlere karşı tercihini açık olarak ortaya koymuştur. Âşıkların, herhangi bir ideolojinin savunucusu olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Selimî de Veysel gibi bir çağırıda bulunur ve "ikiliği yikan" bir sevgi ister. İnsanların birbirlerini sevmeleri ve birlik olmalarını diler. Sefil Selimî, Atatürk'e ve Cumhuriyet'in temel değerlerine bağlıdır.

Âşık Musa Merdanoğlu'nun şiirlerinde Alevi-Bektaşı şiirine ait türler vardır. Merdanoğlu da Atatürk ve Cumhuriyet'e bağlı bir âşıktır. Toplumda ve yöneticilerde gördüğü aksaklıları eleştirmiştir. Toplumdaki ayırmaların şıkayıetcidir. Bağnazlıkla ilgili söylediklerinde hocaları hedef alması nedeniyle çeşitli çatışmalara sebep olacak şiirleri vardır. Şiirlerinde açıkça bir ideolojinin savunuculuğunu yapmamıştır.

Âşık Hüroğlu'nun şiir tercihleriyle Sefil Selimî'nin şiirleri arasında benzerlik vardır. O da herhangi bir ideolojinin savunuculuğunu yapmamıştır.

Şarkışlalı âşıkların Atatürk ve Cumhuriyet konularında ortak tavırlar sergilediği görülmüştür. Âşıklar devirlerindeki yöneticilerle olumlu bağlar kurmak için onları öven şiirler söylemişlerdir. Cumhuriyet devrinde yaşayan âşıkların Atatürk ve Cumhuriyet'i yüceltmelerine benzer tutumlar 1960 ve 1980 darbelerinden sonra darbelerin liderlerine karşı sergilenmiş ve darbe liderleri kurtarıcılar olarak vasiplandırılmıştır. Darbelerin milleti birleştirdiğini, ayrınlıklara ve kavgalara son verdikleri dile getirilmiştir.

Daha fazla âşık ve daha geniş kapsamlarda yapılacak çalışmalara bir başlangıç sayılabilcek bu çalışmaya Şarkışlalı âşıkların ideolojik tutumlarına dair bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışmanın yapılacak yeni çalışmalara bir örnek teşkil edebileceği sonucuna varılmıştır.

Kaynaklar

- Aktaş, Ü. (2012). *Edebiyat, ideoloji ve poetika*. Okur Kitaplığı.
- Altinkaş, E. (2011). Cumhuriyetin ilk yıllarda aydınlar kurucu ideolojinin seçkinleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 114-132.
- Aykut, Ş. (1936). *Kamalizm*. Muallim Ahmet Halit Kitap Evi.
- Başgöz, İ. (1979). *Âşık Ali İzzet Özkan*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılığı.
- Bekki, S. (2016). 1980 sonrası âşık şiirinde siyasi söylemler. *Journal of Turkish Language and Literature*, s. 2, s. 51-66.
- Bora, T. (2018). *Cereyanlar, Türkiye'de siyasi ideolojiler*. İletişim Yayımları.

- Doğan, M. (2001). *Büyük Türkçe sözlük*. Vadi Yayınları.
- Ergil, D. (1983). İdeoloji üzerine düşünceler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 69-95.
- Eyigün, S. (2007). Modern ve geleneksel romanın temel farkları ve politik güdümlü roman içindeki yeni konumu, Ç. Ü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 16. S. 2, s. 261-268.
- İnan, S. (2004). Atatürkçülük (Kemalizm) ve ideoloji. *Liberal Düşünce*, s. 109-115.
- Kaya, D. (1996). *Sefil Selimi-Çoban'ın can pinarı*. Dilek Matbaası.
- Kaya, D. (2009a). *Sivas halk şairleri* C 5. Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Kaya, D. (2009b). *Sivas halk şairleri* C 1. Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Kaya, D. (2009c). *Sivas halk şairleri* C 5. Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Kaya, U. (2001). *Şiirleri ve türküleriyle Âşık Sefil Selimi*. Anasam Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). *Din ve ideoloji*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2017). *İdeoloji*. İletişim Yayınları.
- Mclellan, D. (2012). *İdeoloji* (Çev.Başar Yıldırım). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1989). Alevi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C 2, s. 368-369). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özdemir, A. (2003). *Âşık Sefil Selimî-irfan okulu*. Şarkışla ve Çevresi Kültür Sanat ve Sosyal Dayanışma Derneği Yayınları.
- 98 Özdemir, A. (2010a). *İki Kapılı Handa Âşık Veysel*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Özdemir, A. (2010b). *Pir Sultan Abdal*. Sivas Platformu.
- Sancar, S. (2014). *İdeolojinin serüveni*. İmge Kitabevi.
- Tembel, A. (2007). *Âşık Hüroğlu*. Şarkışla.
- Tuncalı, A. İ. (2000). *Emlek Alevi âşıkları*. Kızılırmak Yayınları.
- Üzüm, İ. (2002). Kızılbaş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C 25, s. 546-557). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yıldız, F. U., Günay, V. D. (2011). Yazınsal söylemin ideolojik boyutu. *Synergies Turquie*, s. 4, s. 153-167.